

UOT 82-01

ŞƏBÜSTƏRİNİN “SƏADƏTNAMƏ” ƏSƏRİNDƏ VƏHDƏT DÜŞÜNCƏSİ

MƏMMƏDOVA SAMİRƏ XƏQANİ qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, baş müəllim

hasanovas@yandex.ru

Açar sözlər: Şəbüstəri, kəsrət, vəhdət, tövhid, Səadətnamə

Şeyx Mahmud Şəbüstəri Orta çağ islam fəlsəfəsi və təsəvvüf düşüncəsinin görkəmli şəxsiyyətlərindən biridir. O, nəzm və nəsrə bir çox əsərlərin müəllifidir və nəzm əsərləri arasında “Gülşəni-raz” məsnəvisi daha məşhurdur. Başqa sözlə desək, o, həmin əsəri ilə daha çox tanınmışdır və 1006 beytlik bu məsnəviyə 30-dan çox şərh yazılmışdır. Şairin ikinci nəzm əsəri “Səadətnamə” adlanır və müəllif bu kitabında kəlama aid baxışlarını təsəvvüf qəlibində şərh etməyə çalışmışdır.

Onun əsərlərində əsasən təsəvvüfi düşüncənin nəzəri məsələləri öz şərhini tapmışdır. Məlum olduğu kimi, bu böyük alim kəlamda Əşərilər məktəbinin və təsəvvüfdə isə İbn Ərəbi məktəbinin davamçılarındanıdır/ [5, s.611]

Maraqlı haldır ki, tədqiqatçılar daha çox onun məşhur əsəri üzərində araşdırma aparmış, ikinci əsər bir qədər diqqətdən kənar qalmışdır.

Şəbüstərinin kəlam və təsəvvüfə dair baxışlarında vəhdət anlamı xüsusi yer tutur və bu mövzu “Səadətnamə” əsərində də diqqət mərkəzində yerləşir. Hər şeydən əvvəl, qeyd etmək lazımdır ki, irfanda vəhdət əsas məfhumlardan biri olub, tövhid etiqadı ilə bağlıdır.

Doktor Sadiq Gouhərin öz ensiklopedik təsəvvüf sözlüyündə müxtəlif qaynaqlara istinad edərək vəhdət anlamını belə izah edir: “Vəhdət varlıq və vücudu bir bilmək və Uca Haqqın varlığı müqabilində kəsrəti – çoxluğu inkar etməkdir. Vəhdət düşüncəsinə bağlananlar iki dəstədir; birincilərin etiqadına görə, vücud birdir, o da Uca Allahın vücududur. Ondan başqa həqiqi varlıq yoxdur və ola da bilməz. Digər dəstəyə görə, iki cür varlıq vardır: həqiqi və xəyali. Həqiqi varlıq Uca Allahın varlığıdır, qalan mövcudat xəyali varlıq sayılır. Hər iki dəstə varlığın birliliyinə inanır; bu vücudun zahiri və batini vardır. Batin aləmin canı və həqiqəti olan nurdur, qalan varlıqlar həmin nurun təcəlli nişanələridir. [3, c.10, s.168]

İslamın təməl prinsiplərindən biri məhz tövhid, yəni hər bir səviyyədə Allahın birlik və yeganəliyini qəbul etməkdir. Bu məsələ bir çox Quran ayələrində təkidlə nəzərə çatdırılır və “İxlas” surəsində daha aydın və bariz şəkildə qoyulur. Elmalılı Hamdi Yazır məşhur təfsirində tövhidin üç dərəcəsinə qeyd edir və onları belə səciyyələndirir:

Birincisi: “Tövhibi-Zat” mərtəbəsidir. Bu istihlak məqamıdır, "Fənafillah" məqamıdır ki, Allah'dan başqa mövcud olan yoxdur. Var zənn edilənlərin hamısı fani olur ki, yalnız bir tək zatullah (Allah'ın zati) baqi qalır: "Allahdan başqa mövcud yoxdur."

İkincisi: “Tövhibi-Sifət” mərtəbəsidir ki, mütəfərrik olan hər qüdrəti Onun qüdrətinin şümulündə (şamil olma, dəlalət – S.M.), hər bilgini Onun elmi kamilində yox olmuş görmək və hətta hər kamalı Onun kamalının nurundan bir ləm'ə (parıltı, – S.M.) görmək deməkdir.

Üçüncüsü: “Tövhibi-Əfal” mərtəbəsidir ki, bu da varlıqda Allahdan başqa gerçək təsir sahibi olmadığına elməl-yəqin, “eynəl-yəqin” və ya “həqqül-yəqin” olaraq inanmaqdır”. [3, c.10, s.71]

Zat Allahın birliliyini və yeganəliyini ifadə edir, fərqli cəhətlər isə sifətlərdə özünü göstərir. [6, s.46]

Səbüstəri “Səadətnamə” əsərində öncə islamın orta yol olduğunu diqqətə çatdırır, çünki orta və balanslı yol olmasa, vəhdət düşüncəsi gerçəkləşə bilməz. Quran və islama görə, doğru yol hər

cür sapınmalardan uzaq olan orta yoldur. Şair əsərin başlanğıcında bu mətləbi nəzərə çatdırır [2.b.5 və b.6]:

مذهب پاک و صافی از تخلیط
دور از افراط و خالی از تفریط

*Qarışılıqdan saf və pak məzhəb,
İfratdan uzaq, təfritdən xali*

İfrat bir şeyi həddən çox şişirtmək, təfrit isə bunun əksinə olaraq, bir şeyi həddən çox kiçiltmək deməkdir ki, islam hər ikisini rədd edir və orta yol seçməyə üstünlük verir.

راه حق آن بود که در وسط است
غیر از آن شک و شبهه و غلط است

*Haqq yolu odur ki, ortadadır,
Ondan qeyrisi şəkk, şübhə və yanlıştır*

Orta yol doğru yoldur, ondan kənar olanlar Haqdan sapınanlardır. Həqiqi din birdir, ancaq sonra ayrı-ayrı məzhəblər və fırqələr yarandı və yetmiş üç dəstə bir-birindən ayrıldı (2.b.66):

اهل این دین که یک گروه بودند
تا به هفتاد و سه گروه شدند

*Bu dinin əhli ki, bir dəstə idi,
Yetmiş üç dəstəyə ayrıldı*

Bəzi qaynaqlara görə, bunlar 72 fırqəyə parçalanmışlar. Hər bir halda doğru yol birdir, qalanlar Haqq yolundan sapınmış sayılırlar. Ona görə Yunus İmrə 72 millətə bir göz ilə baxmağı tövsiyə edir [10, s.106]:

*Yitmiş iki millətə birligilə baxmayan
Şer'ile evliyasə hakikatdə 'asıdır.*

Dində vəhdət prinsipinə əsaslanan müəllif, bu parçalanmaları görəkən bərk narahat olur [2, b. 71]:

من چو این حال مختلف دیدم
نیک بر دین خود بلرزیدم

*Mən bu müxtəlif halı görünəcə,
Öz dinimin üzərində daha çox əsdim.*

Tövhid etiqadı mahiyyətcə Qurandan gələn ilahi hikmətə əsaslanır, bunun konkret üsulları, yəni prinsipləri vardır, ondan kənar nə varsa, lüzumsuzdur [2, b.87]:

بلکه توحید و حکمت است و اصول
پاک کرده ز حشو شعر و فضول

*Bəlkə tövhid, hikmət və üsuldur,
Şeirdə olan kimi artıq və füzul şeylərdən paklandı.*

Səadət əhlinin zikri Allahın əhəd adındadır, tövhid məqamı bununla xətm olunur [2, b.89]:

ذکر اهل سعادتست در او
ختم گشت این مقام جمله بر او

*Səadət əhlinin zikri ondadır,
Bu məqam bütünlüklə onda xətm edilib.*

İrfanda vəhdət məqamı elə bir uca məqamdır ki, orada müxtəlifliyə, fərqli şeylərə, acı və şirinə, zülmət və nura yer yoxdur, hər şey tövhid nuru ilə görünür. "Bəşərin düşüncə və ruhi təkamül karvanı tarix boyu dolanbac yollardan keçərək, Haqq və həqiqətin son mənzilinə qovuşmaq üçün tələsir: bu isə ruhların vəhdət mənzilidir, burada heç bir ixtilaf və ziddiyyətə yer yoxdur, bütün qaranlıq, təzadlı və şərsifətlər Haqqın işığı ilə aydınlaşır və xeyirə qovuşur. İnsan qəlbindəki bütün qaranlıqlar, kin və küdurət, nəfsi aludəlik paklanır, həmin pak qəlb aynası Haqq ilə ünsiyyət fəzasına çevrilir. İnsan qəlbinin belə bir mənəvi paklıq və yüksəliş üfüqləri irfan və mərifət işığı ilə fəth edilir". [8, s.10]

Vəhdət məqamında küfr və iman arasında fərq silinir, hər şey imana çevrilir [2, b.99]:

کافر و کفر و مؤمن و ایمان
همه را اندرو مساوی دان

*Kafir, küfr, mömin və iman
Hər şeyi onda bərabər bil.*

Haqq hər yerdə aşkardır, Onun nuru hər bir varlıqda təcəlli edir, bu səbəbdən Onun üçün dəlil axtarmaq, çıraqla günəş axtarmaq kimidir [2, b.126]:

هر که بر حق دلیل می‌گوید
به چراغ آفتاب می‌جوید

*Hər kim Haqq üçün dəlil söyləsə,
Sanki çıraqla günəş axtarır.*

Aləmdə nə varsa, bir günəşin nurundan doğan şölələrdir [2, b.130]:

همه عالم فروغ نور خور است
چه مجال چراغ مختصر است

*Bütün aləm günəş nurunun şöləsidir,
Çırağa macal yox, o müxtəsərdir.*

Hər bir şey günəş nurunda aşkar olur [2, b.147]:

همه چیزی به نور خور پیداست
ظلمت از ضعف نور چشم شماس است

*Hər şey günəş nuru ilə peyda olur,
Qaranlıq sizin göz nurunun zəifliyindəndir.*

Şəbüstərinin nəzərində vəhdət bir mərkəzdir, bütün aləm həmin mərkəz ətrafında nöqtələr kimidir [2, b.226]:

*Haqqın vəhdəti geniş bir mərkəzdir,
Biz hamımız mühit ətrafında nöqtələrlik.*

وحدت حق چو مرکزی است بسیط
ما همه نقطه‌های دور محیط

Varlıq aləmində hər bir zərrə - nöqtə hansı tərəfdə olsa da, onun üzünə yenə vəhdət mərkəzinə doğrudur [2, b.231]:

*Nöqtə hər yerdə üzünü önə və arxaya qoysa,
Onun üzünə öz mərkəzinə doğrudur.*

نقطه هر جا که رخ نهد پس و پیش
روی او هست سوی مرکز خویش

Təsəvvüfdə vəhdət anlamı, bir qayda olaraq əks tərəflə, yəni kəsərlə qarşılaşdırılır. Bu iki tərəf arasında dialektik əlaqə vardır. Kəsərlər varlıqları müstəqil görməkdir, halbuki vəhdət anlamına görə, bütün varlıqların var olması Allahdandır. [9, s.366]

Qeyd edək ki, vəhdət ideyası İbn Ərəbinin adı ilə bağlı olan vəhdəti-vücut təlimi ilə uyğundur. Bəzi müəlliflər uzun zamanlar bu təlimi panteizmlə eyniləşdirmişlər, ancaq müasir araşdırmalar bunun doğru olmadığını göstərir.

Şəbüstəri vəhdət ilə kəsərlər arasında bağlılıq görür, yəni vəhdət kəsərlər müqabilində, kəsərlər də vəhdət müqabilində bəlli olur [2, b.244]:

*Sənin vəhdətin əşyanın kəsərlərindəndir,
Varlıq Sənin varlığın kimi peydadır.*

وحدت تو ز کثرت اشیا
هست مانند هستیت پیدا

Vücutun bütün zərrələri yeganə məbudun (ibadət edilənin) birliyinə və vəhdətinə iqrar edir [2, b.255]:

نه که خود جمله ذره‌های وجود
قایل آمد به وحدت معبود

(Nə ki vücudun bütün zərrələri özü,
Məbudun birliyinə etiraf edir).

Dünyada olanlar vəhdət ağacının şaxələridir, kəsrət həmin şaxələrdən biridir [2, b.257]:

اعتبارات وحدت است جهان
نقش کثرت از آن یکی می‌دان

Dünya vəhdətin şaxələridir,
Kəsrətin naxışını onlardan biri bil.

Vəhdət-kəsrət münasibəti Quran ayəsinə görə müəyyən edilir, "Hədid" surəsi, 3-cü ayədə buyrulur: "Əvvəl də, axır da, zahir də, batin də Odur. O, hər şeyi biləndir! (Allah Öz əzəli elmi və qüdrəti ilə hər şeyi görüb bildiyi halda, Özü görünməz, dərkolunmazdır. Allahın varlığı aşkar, mahiyyəti isə tamamilə gizlidir)". Şəbüstəri həmin ayəyə işarə edərək yazır [2, b.269]:

ظاهر و باطن، اول و آخر
تو و غیرى نه در میان ظاهر

Zahir, batin, əvvəl, axır,
Sən və başqası arada zahirdir.

Vəhdət-kəsrət münasibətini izah etmək üçün zat, ad və sifət məfhumlarını açıqlamaq lazım gəlir: Allahın adları təsəvvüfdə önəmli yer tutur. Allahın substansiyası (zat) hisslərlə bəlli olunmaz və dərkənilməzdir. Ad və sifətlər isə Haqqın zahiri aləmdə təcəlli nişanəsi olmaqla dərkəniləndir. Adlar sifətlərin mahiyyətini açıqlayır, məsələn, həyy — həyat sifətinin, həkim — hikmət sifətinin, rəhim — rəhmət sifətinin adıdır. Adlar kainat kimi sonsuzdur, ümumiləşmiş halda 1001 ad vardır. Allahın gözəl adları isə 99-dur. [7, s.83]

Şəbüstəri zat-ad-sifət əlaqəsini belə ifadə edir [2, b.274]:

چيست اسم و صفات وحدت حق
اعتبارات هستی مطلق

Haqqın vəhdətinin ad və sifətləri nədir,
Mütləq varlığın şaxələridir.

Zat və mahiyyət birdir və vəhdətdir, burada heç bir fərqlilik yoxdur, kəsrət və fərqlilik özünü adlarda göstərir [2, s.289]:

من و تو، بی من و تو، ما و شماست
همه یک ذات و کثرت از اسماست

Mən və sən, mənsiz və sənsiz biz və sizik,
Hamısı bir zətdir, kəsrət adlardandır.

İrfanda aləm ikidir: əmr və xəlq, ancaq bu ikili bölgü şərtidir, zat baxımından vücud birdir [2, b.291]:

عالم خلق و امر هر دو یکی است
وحدت و هستی من و تو یکی است

Xəlq və əmr aləmi birdir,
Mən və sən varlığımızın vəhdəti birdir.

Müəllif vəhdət-kəsrət əlaqəsini analogiya və məsəl ilə izah etməyə çalışır və belə bir nümunə gətirir [2, b.307]:

سایه هم ظلمت است با خورشید
گرچه نمود جز به روز سپید

(Günəşlə olsa da, kölgə zülmətdir,
O, yalnız aydın gündə özünü göstərər)

Varlıq aləmi aynaya bənzədilir, sanki haqqın təcəlliləri həmin ayna vasitəsilə təzahür edir, bütün dünya kəsrətin əksi kimi təsəvvür edilir [2, b.309-311]:

صورت عکس تو در آئینه
نه توئی و نه او هر آئینه
عدم آئینه، ممکن آن عکس است

بحقیقت همه جهان عکس است
عکس آئینه گرچه هست هزار
صورت از وی کجا شود بسیار

*Aynada sənin surətinin əksi,
O, nə sənsən, nə də ayna.
Yoxluq (ədəm) ayna, mülkün isə o əksdir,
Həqiqətdə bütün dünya əksdir.
Aynada olan əks minlərlə olsa da,
Onun surəti haradan çox ola bilər?*

Gerçək və həqiqi vücud Haqqın varlığıdırsa, bəs qalan aləm nədir? Haqdan savayı nə varsa, xəyaldır [2, b.319]:

هرچه جز حق توهم است و خیال
مثل بگذار و فهم کن زمثال

*Haqdan savayı vəhm və xəyaldır,
Məsəldən keç, misaldan bunu anla.*

Şair bu fikrini misal və ya təmsil ilə anlatmağa çalışır, vəhdətin surəti misal aləmindədir, dünya həmin misal aləmindən bir əksdir [2, b.320]:

صورت وحدت از جهان مثال
نقطه‌ای بست نقش بند خیال

*Vəhdətin surəti dünyadan misaldır,
Xəyala naxış vuran bir nöqtədir.*

Təsəvvüfdə vəhdət bəzən yanlış yozula bilər, yəni Haqq vəhdətdir. Qalan nə varsa, həmin vəhdətin kəsət aləmində təcəlli nişanələridir. Bəzən yanlış olaraq Haqq ilə xilqəti eyni bilir və primitiv panteizmə yuvarlanırlar. İttihad və hülul – xaliq ilə xilqətin birliyi və ya xaliqin xilqətə qarışması kimi anlaşılır ki, irfan əhli bunu rədd edir. Şəbüstəri də hülul və ittihadı məqbul bilmir [2, b.330]:

وحدت است این نه اتحاد و حلول
تو برون بر از این میانه فضول

*Bu ittihad və hülul deyil, vəhdətdir,
Sən bu arada artıq şeyləri kənara qoy.*

Vəhdət düşüncəsi ittihat və hülul kimi şirkə yol açmağa bilməz, onun əsl hədəfi tövhid etiqadını təsdiq etməkdir. Burada müəllif Quran ayələrinə əsaslanaraq, İbrahim peyğəmbərin şirkədən və büt-pərəslərdən üz çevirib həqiqi tövhidə yönəlməsini nümunə gətirir [2, b.382]:

از کواکب اثر چو دید اینجا
زان بنگذشت و گفت هست خدا

Burada ulduzlardan təsir görünə, Onu əldən buraxmadı və Allah olduğunu söylədi.

Burada “Ənam” surəsi, 76-ci ayəyə işarə vardır: İbrahim peyğəmbər: “Gecə qaranlığı (onu) bürüdükdə o, bir ulduz görüb: “Bu mənim Rəbbimdir!” dedi. (Ulduz) batdıqda isə: “Mən batanları sevmirəm”, – söylədi.

Büt-pərəstlik yanlış və zahiri görümdən irəli gəlir [2, b.386]:

بت پرستی از آن پدید آمد
راستی مذهبی پلید آمد

*Büt-pərəstlik ondan yarandı,
Doğrudan alçaq bir məzhəb yarandı*

Təbii ki, ulduz sönərkən onun Allah olmadığı və Haqqın daha uca olduğu düşüncəsi yaranır [2, b.389]:

چون خلیل خدای دید افول
در ستاره، نکرد هیچ قبول

*Xəlil Allahı sənən görünçə,
Bunu ulduzda heç qəbul etmədi.*

“Ənam” surəsinin sonrakı ayələrində İbrahimin şirkdən tam üzülüşdüyü və həqiqi Allaha yönəldiyi diqqətə çatdırılır:

“(Sonra) doğan ayı görüb: “Bu mənim Rəbbimdir!” – dedi. (Ay) batdıqda isə: “Doğrudan da, əgər Rəbbim məni doğru yola yönəltməsəydi, mən zəlalətə düşənlərdən olardım”, - söylədi;

“(Daha sonra) doğan günəşi görüb: “Bu mənim Rəbbimdir, bu, daha böyükdür!” – dedi. (Günəş) batdıqda isə dedi: “Ey camaatım, mən, həqiqətən, sizin Allaha şəriq qoşduqlarınızdan (bütldən, səma cismlərindən) uzağam!”

“Mən, həqiqətən, batıldən haqqa tapınaraq (dönərək) üzümü göyləri və yeri yaradana çevirdim. Mən (Allaha) şəriq qoşanlardan deyiləm!” (Ənam: 77-79).

Vəhdət məqamı eyni zamanda cəm məqamıdır, şam kimi yanmasan, yəni seyr və süluk mənzilləri keçməsən, həmin məqama yetə bilməzsən [2, b.364]:

نرسی در مقام وحدت و جمع
تا نگریدی تو یک زبانه چو شمع

*Şəm kimi bir yanar dilin olmasa,
Vəhdət və cəm məqamına yetişə bilməzsən.*

Öncə qeyd etdiyimiz kimi, vəhdət məqamı tövhid ilə əlaqəlidir və bu məqam tövhid nurunda bəlli olur; başqa sözlə desək, kəsrət aləmi vəhdət nurundan təcəlli edir [2, b.365]:

نور توحید چون عیان گردد
خود سراپای تو بیان گردد

*Elə ki, tövhid nuru əyan olarsa,
Sən özün başdan-ayağa bəyan olarsan.*

Həqiqi vəhdət və tövhid məqamında ikilik və məcazi varlıq pərdəsi aradan götürülür, yalnız Haqqın vücudu qalır, ona görə tövhid əhli heç vaxt “mən” söyləməz, çünki “mən” və “sən” kəsrətdir [2, b.374]:

مرد توحید خود نگوید من
گرچه باشد چو جرم خور روشن

*Günəş kütləsi tək nurlu olsa da,
Tövhid kişisi özü “mən” deməz.*

Zat vəhdətə aiddir, burada zülmətə yer yoxdur, harada zülmət varsa, deməli şirk vardır [2, b.393]:

ظلمت از شرکت آمد اندر ذات
نه ز ادراک نور در آیات

*Zatda zülmət şirkdən gəldi,
Ayələrdə olan nurun dərkindən deyil.*

Şəbüstəri xaçpərəstlikdə olan “üçlük” etiقادını tövhidə zidd və xəbis hesab edir; bu açıq-aşkar şirk, yəni büt-pərəstlikdir [2, b.394]:

باز نصرانی پلید خبیث
قایل آمد به شرکت و تثلیث

*Eləcə də azğın və xəbis nəsrani,
Şirkə və üçlük etiقادına inandılar.*

Sonrakı beytdə müəllif “üçlük” etiقادını belə açıqlayır [2, b.395]:

سه گرفت او مدبر عالم
حق تعالی و عیسی و مریم

*Aləmin tədbirini üç bildilər,
Uca Haqq və İsa və Məryəm.*

Müəllif Haqqın zatının heç bir cəhətə sığmadığını, onun azalıb çoxalmadığını, yəni dəyişməz olduğunu bəyan edir [2, b. 444]:

ذات حق در جهات می‌ناید
کم نگردد ز هیچ و نفزاید

*Haqqın zətı cəhətlərə sığmır,
Azalmaz və əsla çoxalmaz.*

Bununla Şəbüstəri belə bir nəticəyə gəlir ki, ən kamil varlıq Haqqın vücududur və kimsə bu uca mərtəbəyə yetişə bilməz [2, b.458]:

ذات حق کامل است و فوق کمال
نرسد کس در او به و هم و خیال

*Haqqın zətı kamildir və kamalın fəvqündə,
Kimsə vəhm və xəyal ilə ona yetişməz.*

Beləliklə, Şəbüstərinin “Səadətname” məsnəvisində vəhdət düşüncəsinin tövhid etiqadından qaynaqlandığını görürük. Ona görə burada heç bir şirkə və bütperəstliyə yer yoxdur.

Eyni zamanda vəhdət və kəsərət bir-biri ilə bağlıdır, bunlar bir-birini şərtləndirir. Kök vəhdət, şaxələr isə kəsərətdir. Varlıq aləmində nə varsa, hamısı Haqqın ad və sifətlər vasitəsilə təcəllisidir. Haqqın əbədi və dəyişməz vücudundan kənar heç bir varlıq yoxdur. Əsl vəhdət tövhid etiqadının dərkidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Qurani-Kərim. Tərcümə: Z.Bünyadov, V.Məmmədəliyev. Bakı: Çıraq, 2005, 636 s.
2. مجموعه آثار شیخ محمود شبستری: گلشن راز، سعادتنامه، حق الیقین - مرآت المحققین، مراتب العارفین، تصحیح صمد موحد، تهران: طهوری، 1365ش، 420 ص
3. Elmalılı M. Hamdi Y. Hak dini Kur'an dili. İstanbul. Umut matbaası. Tarihsiz.
4. Doktor Sadiq Gouhərin. Şərhe-estelahate-təsəvvof. Tehran: Entəşarate-Zəvvar. c.10. 1383
5. Doktor Əli-əşğər Hələbi. Məbaniye-erfan və əhvale-arifan. Tehran: Entəşarate-Əsatir. 1376
6. Davud el-Kayseri. Tasavvuf ilmine giriş. Çeviren: Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes yayınları. 2013
7. Göyüşov N. Təsəvvüf anlamları və dərvişlik rəmzləri. Bakı: Tural. 2001
8. Göyüşov N. Quran və irfan işığında. Bakı: İqtisad Universiteti. 2004
9. Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu. Tasavvuf terimleri sözlüğü. İstanbul. AĞAÇ Kitab evi Yayınları. 2009.
10. Yunus Emre. Divan və Risaletün Nushiyye. Dr. Mustafa Tatçı. HYAYINLARI. 2011.
11. The Heritage of Sufism (Volume 2): The Legacy of Medieval Persian Sufism (1150-1500). Editor: Leonard Lewisohn. Volume II. London: Oneworld Publications, 1999.

РЕЗЮМЕ

ИДЕЯ ЕДИНСТВА В ПРОИЗВЕДЕНИИ ШАБУСТАРИ «СААДАТНАМЕ»

Мамедова С.Х.

Ключевые слова: Шабустари, единство, множество (материальный мир), единство Бога, Саадатнаме

В статье рассматривается идея единства в месневи Шейха Махмуда Шабустари – «Саадатнаме». Опираясь на идеи ашаритов – представителей суннитского калама и суфизма Ибн Араби, Шабустари в своем произведении разъясняет учение о единстве бытия. Его образ мышления соответствует данному учению, однако он не может быть отождествлен с пантеизмом.

Естественно, его идеи единства в первую очередь связаны с идеей единства Бога. Бог един в своей сущности, облике и действиях, все остальное же – знаки Его проявления. Множество (материальный мир) – одно из Его проявлений. В то же время множество (материальный мир) не отделено от этого единства. Раскрывая данную тему, Шабустари ссылается на суры Корана и разъясняет ее разными способами.

SUMMARY
THE IDEA OF UNITY IN THE "SAADATNAMA" BY SHABISTARI
Mammadova S.Kh.

Key words: *Shabistari, unity, multitude, unity of God, Saadatnama*

The article discusses the idea of unity in the "Saadatnama" verse of Sheikh Mahmoud Shabistari. Drawing on the ideas of Asharites representing Sunni Kalam and Sufism, Ibn Arabi, Shabustari in his work clarifies the doctrine of the unity of being. His philosophy is consistent with this doctrine, but it cannot be identified with pantheism. Naturally, his ideas of unity are primarily connected with the idea of the unity of God. Based on the ideas of representative Asharites Sunni Kalam and Sufism of Ibn Arabi, Shabustari in his work elucidates the doctrine of unity. Naturally, his ideas of unity are primarily connected with the idea of the unity of God. God is one in his essence, appearance and actions, all the rest are signs of His manifestation. The multitude (material world) is one of His manifestations. At the same time, the multitude (the material world) is not separated from this unity. Opening this topic, Shabustari refers to the Surahs of the Quran and explains it in various ways.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	10.04.2020
	Son variant	14.09.2020